

Metodika monitoringu stržené kořisti

Zpracoval: Mgr. Miroslav Kutal, Hnutí DUHA Olomouc, říjen 2008.

Projekt byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

eea grants
iceland liechtenstein norway

norway grants

nadace rozvoje
občanské společnosti

Úvod

Velké šelmy jsou typickými představiteli vrcholových predátorů. Jejich přirozenou potravou jsou mimo jiné také druhy zvěře myslivecky obhospodařované: srnec, jelen nebo prase divoké. Dosavadní výzkumy v ČR zaměřené na působení velkých šelem se týkaly pouze rysa ostrovida v Pošumaví (honitba Hartmanice, blíže J. Červený ve Světě myslivosti 3/2006) a neprokázaly významnější vliv rysa na stavy srnčí zvěře (rys způsoboval cca 10 % z celkové mortality). V dalších oblastech včetně Beskyd v minulosti podobný průzkum neprobíhal ani neprobíhá. Zkušenosti některých uživatelů honiteb hovoří o významnějším podílu zvěře stržené velkými šelmami, nicméně exaktní data chybějí. Smyslem současného monitoringu je proto zjistit vliv přítomnosti velkých (popř. i menších) predátorů na početnost srnců, jelenů a divočáků v Beskydech, kde se již dlouhodobě vyskytují všechny 3 druhy velkých šelem.

Všichni, kdo se monitoringu zapojí, obdrží po skončení zvláštní publikaci s výsledky výzkumu. Ty budou zveřejněny také v časopise Myslivost. Všem, kteří se na monitoringu podílíte, předem děkujeme.

1. Organizace a subjekty, které se budou na monitoringu podílet

Hnutí DUHA Olomouc, které získalo na projekt finanční prostředky ze zahraničních grantů (Norska, Islandu a Lichtenštejnska)

Českomoravská myslivecká jednota, která s Hnutím DUHA na ochraně velkých šelem spolupracuje, podílí se na vytváření metodiky a informování mysl. veřejnosti o probíhajících aktivitách

Správa CHKO Beskydy (Dr. Bartošová), která s Hnutím DUHA dlouhodobě spolupracuje na ochraně velkých šelem a bude spolupracovat na terénním šetření stržené kořisti

Regionální spolupracovníci Hnutí DUHA, kteří se budou podílet na terénním šetření stržené kořisti (regionální koordinátoři)

Myslivečtí hospodáři a nájemci honiteb, kteří budou regionální koordinátory kontaktovat v případě nálezu stržené kořisti

Lesnická fakulta technické univerzity ve Zvoleně, která se bude podílet na analýze DNA ze získaného trusu, moči nebo srsti velkých šelem

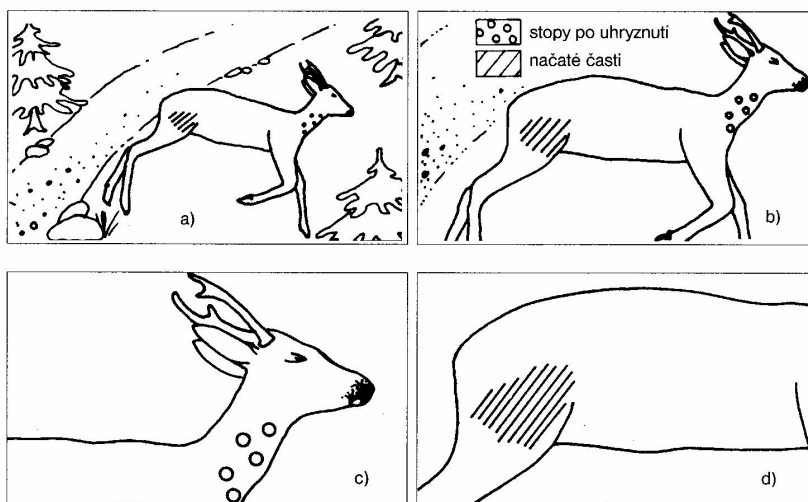
2. Období monitoringu

- základní období listopad 2008 – květen 2010
- může probíhat i déle, pokud budou získány fin. prostředky na pokračování projektu

3. Dokumentace

- při nálezů stržené kořisti kadáver zdokumentovat, nejlépe digitálním fotoaparátem: na několika snímcích by mělo být zachyceno 1) okolí místa nálezů 2) celkový pohled na kadáver 3) detail hlavy, hrdla a týlu 4) – 5) – 6)... detaily dalších zraněných nebo načatých částí těla se stopy po zubech, drápech atd.

Obr. 1: Ukázka způsobu kvalitní dokumentace (podle Kaczenskeho a kol. 1999)

- vyplnění protokolu o nálezů stržené kořisti do předepsaného formuláře; pokud to bude možné, zaznamenat zde pohlaví, přibližný věk, kondici kořisti atd.
- uvést, kde byla kořist načata nebo uhryznuta podle tabulky a určovacího klíče ve formuláři
- v případě sněhové pokrývky zdokumentovat také stopy, trus nebo jiné pobytové znaky

- všímát si také pobytových znaků nebo výskytu dalších druhů (lišky, kuny, krkavci)
- ke kadáveru přistupovat opatrně, nedotýkat se holýma rukama a ponechat ho na místě, aby mohl být šelmou využit další dny (mimo výjimky uvedené v kap. 6)
- pokud bude nutné kadáver odstranit, nebo bude nalezen v létě, stáhnout kůži a zdokumentovat stopy po zubech a drápech (ideálně vyfotografovat)
- do 24 hodin od nálezu zároveň informovat regionálního koordinátora
- pokusit se zajistit kontrolu místa i v dalších dnech (regionálním koordinátorem, případně vlastními silami) – může napomoci identifikace velké šelmy, rychlosti konzumace kadáveru apod.

4. Hlášení

- probíhá telefonickým nebo SMS upozorněním regionálnímu koordinátorovi, který má na starost danou oblast
- pokud je to časových důvodů možné, je domluvena společná pochůzka
- pokud je regionální koordinátor zaneprázdněn, domluví se s vedoucím projektu M. Kutalem, který zajistí nejbližšího volného regionálního spolupracovníka.

5. Ověřování

Všechny kontakty na regionální koordinátory (telefon a e-mail) jsou uvedeny v kap. 10 této metodiky. Je důležité domluvit společnou návštěvu kadáveru v co nejbližší době. Pokud lokalizace kadáveru nebude komplikovaná (např. blízkost významného orientačního bodu), není společná kontrola nezbytná. Případně lze také využít navigace dle souřadnic GPS, kterou jsou někteří regionální koordinátoři vybaveni.

6. Identifikace stržené kořisti

- Není smyslem určit původce stržené kořisti hned při prvním objevení. Šelmy svou kořist většinou nezkonsumují naráz, nýbrž se k ní vrací, proto není doporučeno se kadáveru dotýkat holýma rukama, aby lidský pach šelmy neodradil od další návštěvy (pokud již není ve stádiu, kdy je zřejmé, že šelmami navštěvován nebude). Stačí zdokumentovat lokalitu nálezu, detail kadáveru, kde byla kořist načata apod.

- zejména v zimě (resp. v období se sněhovou pokrývkou) je možné snáze identifikovat původce na základě stop nebo trusu
- v létě (resp. v období kdy se nepředpokládá sněhová pokrývka) je vhodnější kadáver stáhnout a identifikovat původce podle zákusů a drápenců, protože identifikaci na základě stop a stopních drah nelze předpokládat
- Je velmi přínosné kontrolovat kadáver i v dalších dnech nebo se domluvit s reg. koordinátorem, aby kontrolu zajistil. I tak bude možné určit snáze původce.
- Pokud již kadáver není delší dobu navštěvován nebo je v místě, kde by mohl ohrozit bezpečnost obyvatel (např. v hygienickém pásmu) či bezpečnost velkých šelem (např. v blízkosti cesty, kde může dojít ke srážce), je vhodné ho odstranit. Před likvidací doporučujeme kadáver stáhnout, aby mohly být lépe zdokumentovány stopy zubů nebo drápů po usmrcení.

7. Finanční odměna mapovatelům

- Hnutí DUHA může mapovatelům stržené kořisti (mysliveckým hospodářům, nájemcům honiteb, členům mysl. sdružení, lesníkům, revírníkům) poskytnout odměnu za předpokladu, že nahlášená kořist bude řádně zdokumentována, ihned po nález (do 24 hodin) nahlášena regionálnímu koordinátorovi a pokud možno také ověřena jedním z regionálních koordinátorů.
- V případě, že u strženého kusu bude regionálním koordinátorem celkem jistě potvrzeno, že smrt zvířete způsobil přirozený predátor (vlk, rys, medvěd, liška, dravec, kravec...) nebo i volně pobíhající nebo se potulující pes, bude vyplacena částka **500 Kč**.
- V případě, že nebude možné vyloučit ani potvrdit možnost, že smrt zvířete mohla mít jiné příčiny (autonehoda, postřelení, úhyn apod.), bude vyplacena částka **250 Kč**.
- Za zvěř, která celkem jistě zemřela v důsledku postřelení člověkem, autonehody, zemědělským strojem nebo úhynem, nemůže být vyplacena odměna, nicméně je přínosné i tyto případy zdokumentovat a nahlásit, obzvláště v místech, kde například dochází ke kolizi s auty často.
- Odměna bude vyplacena po odevzdání protokolu na základě faktury, kterou vystaví nájemce honitby nebo mysl. hospodář, nebo na základě příkazní smlouvy, kterou Hnutí DUHA a

mapovatel podepíše, a to buď do 14-ti dnů od ověření kadáveru, nebo souhrnně za delší časový úsek (3–6 měsíců).

- Další „bonus“ **200 Kč** je možné vyplatit, pokud mysl. hospodář nebo uživatel honitby odevzdá regionálnímu koordinátorovi levou část spodní čelisti ze strženého kusu (poslouží k přesnému určení věku).

8. Síť ověřovatelů

- Michal Bojda: Javorníky, Vizovické vrchy, částečně Vsetínské vrchy (údolí Vs. Bečvy)
- Dana Bartošová: Rožnovsko (Radhošť, částečně Vs. Vrchy: údolí Rožnovské Bečvy, Veřovické vrchy)
- Barbora Telnarová: Smrk, Kněhyně, Čertův Mlýn, Magura, příp. Lysá hora
- Milan Kováč, Jan Stýskala: Lysá hora, Zadní hory, Travný, příp. Ropice nebo Slezské Beskydy
- Milan Svitek: Polomy, Mionší, Kozubová, Ropice, Slezské Beskydy
- Miroslav Kutal: operativně kdekoliv když nebude nikdo jiný volný

9. Další monitoring

Jakékoliv jiné známky o přítomnosti velkých šelem kromě nalezené stržené kořisti jsou pro monitoring také velmi cenné. Proto uvítáme všechna nahlášená a/nebo zdokumentovaná pozorování s přesnou lokalizací. Všechny nálezy můžete:

- posílat na e-malovou adresu **stopy@selmy.cz**,
- vyplnit do elektronického formuláře na **www.selmy.cz/stopy** (bude zprovozněn do února 2009)
- zaslat pozemní poštou na adresu Správy CHKO Beskydy nebo Hnutí DUHA Olomouc.

Čerstvé vzorky trusu nebo moči (ze sněhu) pocházející zjevně od vlka, rysa nebo medvěda uchováme buď silně zmražené, nebo v 95% lihu. Vyhněte se přímému kontaktu vzorků s pokožkou. Nalezenou **srst** sledovaných druhů uložte do papírové obálky. O vašem nálezu prosím informujte Hnutí DUHA nebo Správu CHKO Beskydy. Získaný materiál poslouží zejména k analýzám DNA. Při dostatečném množství vzorků bude možné přesněji odhadnout například početnost velkých šelem.

10. Základní určovací znaky na stržené kořisti

Nejčastější potravou **vlků** jsou jeleni a divočáci, které smečka zažene do míst, odkud mají obtížný únik (okraje sklaních stěn, okraje řek, úzké údolí potoka...). Menší kořist (srnci, selata) usmrcují jediným kousnutím do hrdla nebo týla. Během štvání větší kořisti vlci zvíře opakovaně koušou do boků a stehen, čímž vznikají rozsáhlé krevní podlitiny. Kořist strhnou na zem a usmrtí prokousnutím hrdla, které je pak většinou potřhané. Tupými drápy nedokáží proříznout kůži. Vlci často sežerou nejprve vnitřnosti a až potom svalovinu. Pokud nejsou vyrušeni, zůstává z kořisti jen obsah bачoru (největšího žaludku), velké kosti a kůže. Charakteristickým znakem vlčí hostiny jsou překousnuté i mohutné kosti.

Rys při lovu využívá momentu překvapení a po krátkém pronásledování, pokud je úspěšný, kořist zabíjí udušením nebo zlomením vazů (na kadáveru čistá rána po rysím stisku s minimální krevní podlitinou). Při závěrečném boji se rys zmítající se kořist snaží zachytit tlapami s vytaženými ostrými drápy, a tak dochází často k proříznutí kůže oběti hluboko do masa. Usmrcenou kořist většinou načíná na kýtách (vzácněji na plecích), a pokud není vyrušován, pravidelně se k ní vrací a během 3–7 nocí ji sežere. Ponechává jen vnitřnosti, kostru, hlavu a kůži, kterou během žraní postupně ohruje přes hlavu. Nespotřebovanou kořist rys překrývá travinami, listím nebo ji vytáhne do rozsochy stromu.

Také **psi** loví kořist štváním, chovají se však chaotičtěji než vlci, kořist koušou bez rozmyslu po celém těle, a pokud ji strhnou, chytanou ji za hrdlo a třepou s ní. Kořist od psů má často potřhanou kůži na celém těle a silně rozervané rány na hrdle a hlavě. Často kořist ani nenačnou, pokud ano, vytahují střeva a začnou vnitřnostmi trávicího traktu.

Lišky loví převážně drobné savce a ptáky, občas nemocnou spárkatou zvěř, kterou dlouho štvou a opakovaně koušou po těle, usmrcují prohryzáváním hrdla malými ostrými zoubky (proděravělá kůže). Stejně jako dříve zmíněné psovitě šelmy i liška načíná kořist na břiše. Často odděluje hlavu a končetiny, které odtahuje pryč. Může se přiživovat i na kadáverech ulovených vlky nebo rysy.

Dravci a krkavcovití se rovněž mohou přiživovat na kadáverech ulovených jinými živočichy. Typické je vyškubávání srsti, otisky zobáku na okrajích plochých kostí, vyklovávání očí. Živí se především vnitřnostmi.

Přehledná tabulka (klíč) k určování pobytových znaků je součástí formuláře protokolu o nálezů stržené kořisti.

11. Kontakty

- Hnutí DUHA Olomouc
Dolní náměstí 38, 77900 Olomouc
Tel. 558 204 643 IČO: 44936354
- Miroslav Kutal, tel. 728 832 889, miroslav.kutal@hnutiduha.cz
- Michal Bojda (Lidečko), tel. 736 286 317,
michal.bojda@hnutiduha.cz
- Dana Bartošová (Rožnov p. R.), tel. 607 837 854,
dana.bartosova@nature.cz
- Barbora Telnarová (Ostrava), tel. 777 886 147,
BTelnarova@seznam.cz
- Jan Stýskala (Frýdek-Místek), tel. 608 582 036,
jan.styskala@hnutiduha.cz
- Milan Kováč (Ostrava), tel. 737 161 786,
milan.kovac@hnutiduha.cz
- Milan Svitek (Horní Lomná), tel. 606 578 829,
Svitek3@seznam.cz

12. Prameny

- Červený J., 2006: Myslivec a rys, dva lovci a jedna kořist – srnčí zvěř. Svět myslivosti 7 (3): 8–11.
- Červený J., Koubek P. & Bufka L., 2000: Velké šelmy v naší přírodě. Koršach: 32 pp.
- Kaczensky P., Huber T., Huber D., Frković A. & Fico R., 1999: Kto to bol?: Určovanie veľkých šeliem podľa ich pobyťových znakov. Šetrenie škod spôsobených veľkými šelmami. Slovenská Agentura životného prostredia – Centrum ochrany prírody a krajiny, Banská Bystrica, 48 pp.
- Kutal, M.: Velké šelmy v českých lesích: význam přítomnosti vlků, rysů a medvědů z pohledu ochrany přírody a myslivosti, Hnutí DUHA, Olomouc, 20 pp.

Ilustrace: Ludvík Kunc